

УДК 378:37.013.42(430)

Г 79

Ігор ГРИНИК

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У НІМЕЧЧИНІ

Стаття присвячена проблемі становлення та розвитку системи професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників у Німеччині. Визначено витoki соціальної та соціально-педагогічної освіти в Німеччині, здійснено аналіз і систематизацію загальних рис її розвитку. У результаті проведеного аналізу визначено основні досягнення та труднощі у розвитку системи вищої соціальної і соціально-педагогічної освіти в Німеччині, виявлено основні риси історичного і сучасного досвіду навчання фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: *соціальний педагог, соціальний працівник, професійна підготовка соціальних педагогів, система професійної підготовки соціальних педагогів.*

Постановка проблеми. Становлення і розгортання державної системи соціальної підтримки населення у Німеччині цілком очевидно загострювало питання її кадрового забезпечення та інтенсифікувало започаткування й подальшу розбудову системи професійної підготовки фахівців до роботи з різними категоріями людей, відстоювання їхніх прав та інтересів. Розвиток соціальної роботи та соціальної педагогіки як професії у Німеччині розпочинається на початку ХХ ст. зі створення перших закладів соціальної освіти. Водночас уже з моменту їх заснування утвердилися різні шляхи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у цій країні, зумовлені розмежуванням професійного поля власне соціальної та соціально-педагогічної діяльності. Соціальна педагогіка та соціальна робота виникли як остання ланка в ланцюзі організацій

© Гриник Ігор, 2014

та інститутів сучасної соціальної німецької держави. Вони беруть початок з різних традицій, однак унаслідок соціокультурних трансформацій зазнали диференціації й професіоналізації у різних аспектах соціальної діяльності, зумовлюючи особливості та відмінності соціальної і соціально-педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників до різних аспектів майбутньої професійної діяльності привертає сьогодні значну увагу світової і вітчизняної наукової спільноти, адже це завдання й обов'язок, відповідно до актуальних запитів суспільства і держави визначається наскрізним для усіх напрямів соціальної і соціально-педагогічної роботи. Результатом цього стало накопичення наукових праць, що презентують дискусії щодо підготовки фахівців соціальної і соціально-педагогічної допомоги до діяльності з різними категоріями населення, а також відображають різні аспекти досліджуваної проблеми. Вітчизняні дослідники переконливо доводять, що досвід професійної освіти соціальних педагогів/соціальних працівників, нагромаджений у різних країнах світу, є важливим джерелом збагачення вітчизняної теорії і практики (Л. Віннікова, Г. Лещук, Н. Микитенко, О. Павлішак, О. Пічкач, Н. Собчак та ін.).

Аналіз наукової літератури засвідчує достатньо активне звернення дослідників до досвіду Німеччини у галузі професійної підготовки соціальних фахівців, що вирізняється результативними підходами і прогресивними ідеями (Н. Абашкіна, М. Єфімова, О. Пришляк та ін.). Ця проблема, закономірно, знайшла ґрунтовне висвітлення і в наукових студіях німецьких учених (Р. Амтор, Г. Гайткамп, Х. Зассе, Е. Крузе, Г. Пфаффенбергер, Т. Раушенбах та ін.).

Мета статті – здійснити аналіз проблеми становлення та розвитку системи професійної підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів у Німеччині, виявити основні риси історичного і сучасного досвіду навчання фахівців соціальної сфери.

Як уже зазначалося вище, у розв'язанні різноманітних питань професійної підготовки фахівців соціальної і соціально-педагогічної роботи дослідники все частіше звертаються до зарубіжного досвіду у цій сфері, зокрема Німеччини. Так, у роботах Н. Абашкіної, М. Єфімової, А. Капської, О. Пришляк та ін., виявлено основні

риси історичного і сучасного досвіду навчання соціальних педагогів/соціальних працівників у вищих навчальних закладах Німеччини, визначено тенденції їх професійної підготовки на підставі аналізу цілей, завдань, структури, змісту, форм навчання у різних типах навчальних закладів, визначено позитивні, найбільш цінні здобутки у цій сфері та обгрунтовано можливості їх використання у національній практиці. В історії підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів у Німеччині науковці виділяють, як правило, п'ять основних етапів: 1) 1899 – 1917 рр. – створення перших навчальних закладів соціальної роботи, соціальних жіночих шкіл та шкіл молодіжних керівників; 2) 1918 – 1932 рр. – консолідація освіти в галузі соціальної роботи; 3) 1933 – 1945 рр. – руйнування системи підготовки фахівців у галузі соціальної роботи; 4) 1946 – 1970 рр. – відновлення системи підготовки і формування перших шкіл соціальної педагогіки; 5) 1971 – 1990 рр. – перехід освіти соціальних працівників і соціальних педагогів на вищий рівень [3].

Сьогодні у зв'язку розбудовою широко диференційованої системи соціально-педагогічної допомоги, за даними здійснених досліджень, у Німеччині функціонує ієрархічно упорядкована структура професійної підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів чотирьох освітньо-професійних рівнів. Зокрема підготовка соціальних педагогів здійснюється тут на допрофесійному рівні, на рівні професійних училищ, на рівні середньої спеціальної освіти, на рівні вищої освіти.

У працях Н. Абашкіної, М. Єфімової, А. Капської, О. Пришляк та ін. здійснено ґрунтовний аналіз структурних компонентів й особливостей професійної підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів у німецьких навчальних закладах різних рівнів. Характерними тенденціями системи підготовки фахівців у ФРН вважаються запровадження інтердисциплінарних спеціалізацій, інтеграція, що відображається у злитті підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників та створенні інтеграційних предметів, курсів і форм навчання, наявність у структурі навчального процесу однофазового і двофазового типів навчання з переважанням двофазового, а також у поділі теоретичної фази на базове і основне навчання, використання інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання, практична орієнтація освіти, що виявляється у наявності різного виду практик тощо.

Позитивними здобутками німецької системи професійної підготовки фахівців соціальної/соціально-педагогічної роботи згадані дослідники вважають, як правило, варіативність навчальних програм, їх побудову на основі принципу індивідуалізації навчального процесу, розширення діапазону спеціалізацій, забезпечення рефлексивності навчання, орієнтацію змісту й технологій професійної освіти на поточні і перспективні завдання професійної діяльності, єдність теоретичної і практичної підготовки тощо [1]; [2]; [3].

Означена проблема знайшла ґрунтовне висвітлення і в німецькій науковій літературі. Зокрема у дослідженнях Р. Амтора, Г. Гайткампа, Х. Захсе, Е. Крузе, Г. Пфаффенбергера, Т. Раушенбаха, В. Толе та ін. здійснено розгляд різних традицій і підходів та реконструкцію історичних змін і процесів, що привели до становлення й утвердження сучасної системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Німеччині. Результати дослідження показують, що соціальна освіта у Німеччині має понад столітню історію, є складною і водночас захопливою.

Вивчення праць цих авторів доводить, що питання соціальної і соціально-педагогічної освіти розглянуті, як правило, у контексті аналізу поточної ситуації суспільного розвитку, наявних соціальних і педагогічних проблем, що зумовили започаткування і розгортання системної соціальної підтримки й педагогічної допомоги різним категоріям населення на державному рівні, актуалізували потребу в якісній підготовці фахівців до їх реалізації. У цьому контексті дослідники визначають певні ключові моменти в історії розвитку німецької системи соціальної та соціально-педагогічної освіти, позначені їх радикальними перетвореннями відповідно до суспільно-політичного розвитку та змін у системі соціальної і соціально-педагогічної допомоги, а також вимог практики щодо якості і завдань підготовки її кадрового забезпечення [5]; [7].

Загалом у німецьких дослідженнях історії розвитку системи професійної підготовки соціальних педагогів і працівників найбільш поширеною є така періодизація (див. табл. 1).

У працях Р. Амтора, Х. Захсе, Г. Гайткампа, Е. Крузе, Г. Пфаффенбергера, Т. Раушенбаха та ін. ґрунтовно висвітлені дебати щодо професії соціального педагога і соціального працівника та зумовлені ними диференційовані напрями їх підготовки в еволюції. У першому випадку дослідження передбачає передовсім

аналіз післядипломних курсів з соціальної педагогіки на початку ХХ ст., розгляд окремих семінарських курсів з цієї дисципліни у повоєнні роки й згодом її осмислення як однієї зі спеціальностей в межах університетської підготовки за напрямом “педагогіка” та розкриття самостійних напрямів підготовки “соціальна педагогіка” чи “соціальна робота/соціальна педагогіка” в німецьких університетах наприкінці ХХ ст.

Таблиця 1

Основні етапи розвитку системи професійної підготовки фахівців соціальної та соціально-педагогічної роботи у Німеччині (за Е. Крузе)

Етапи розвитку соціальної і соціально-педагогічної освіти	Роки
1) заснування, розбудови і консолідації	1908 – 1932
2) згортання і регресу	1933 – 1944
3) відбудови і реструктуризації	1945 – 1969
4) експансії і внутрішніх реформ	1970 – 1989
5) конвергенції і структурних реформ	1990 – 2000

У другому випадку наукові пошуки дослідників спрямовані на вивчення діяльності перших професійних шкіл та теоретичних концепцій соціальної освіти, розгляд німецької системи професійної соціальної освіти після повалення нацистської диктатури, її структурної перебудови і змістового оновлення навчальних планів і програм, з'ясування специфіки професійної підготовки фахівців соціальної сфери у системі вищої освіти Німеччини. Такий хід розвитку соціально-педагогічної освіти науковці пояснюють становленням й еволюцією професійного поля соціально-педагогічної і соціальної діяльності, їх поступовою інтеграцією, а також розвитком соціальної педагогіки як науки, яка, виокремившись зі структури загальної педагогіки, поступово набуваючи ознак самостійної галузі наукових знань та згодом зближуючись із наукою про соціальну роботу, стала її інтегрованою складовою.

Аналізуючи численні нормативні документи з питань реформування професійної соціальної і соціально-педагогічної освіти у Німеччині дослідники розкривають мету, завдання, структуру професійної підготовки фахівців соціальної і соціально-педагогічної роботи, аналізують зміст і технології з урахуванням усіх складових (соціологічна, психолого-педагогічна, економічна, правова, соціально-політична тощо) у різні історичні періоди, вказують на досягнення і невдачі.

Поряд з питаннями історичної еволюції значну увагу у німецькій науковій літературі приділено і характеристиці сучасної системи професійної підготовки фахівців соціальної і соціально-педагогічної роботи у їх найрізноманітніших напрямках, що є розгалуженою та складною, а також диференційованою на рівні як окремих федеральних земель, так і освітніх закладів. Поряд із професійними школами для підготовки соціальних асистентів, вихователів, фахівців у галузі роботи з літніми людьми, дітьми і людьми з вадами розвитку існують також вищі професійні навчальні заклади для освіти у сфері соціальної роботи і соціальної педагогіки та відповідні напрями підготовки у німецьких університетах. Науковці представляють і аналізують увесь спектр можливостей та пропозицій щодо професійної підготовки фахівців соціальної сфери у межах німецької системи освіти, визначаючи їх особливості й відмінності, що відображаються і на організаційно-структурному, і на змістовому рівні [5]; [6]; [7].

Проведені дослідження з цієї проблеми підтверджують існування відмінностей у підготовці фахівців соціальної сфери у системі власне університетської та вищої професійної освіти, спричинених їх відповідними теоретичними концепціями, що відображають, у першому випадку, традиційну академічну спрямованість університетської освіти, яка ставить мету ґрунтовної всебічної теоретичної підготовки та розвиток здатності до науково-дослідницької діяльності, у другому – орієнтацію на безпосередню підготовку до професійної діяльності соціальних фахівців, підкреслюючи, відповідно, практично спрямований характер освіти. Ці особливості безпосередньо відображені в усіх напрямках професійної підготовки фахівців соціальної і соціально-педагогічної роботи, зокрема соціологічному, психологічному, педагогічному, економічному, правовому тощо, та посилюють необхідність подолання недоліків й одно-

бічностей соціальної і соціально-педагогічної освіти як у секторі вищої професійної, так і в сфері університетської освіти, їх якісною модернізацією згідно з тенденціями розвитку німецької системи вищої освіти та динамічних потреб суспільства у соціальній підтримці й відповідних змін у професійному полі соціальних працівників.

Висновки. У науковій літературі Німеччини з означеної проблеми дослідження детально проаналізовано історичний розвиток та сучасний стан професійної підготовки фахівців соціальної роботи, розкриваються її зміст та форми, визначаються основні проблеми й шляхи їх подолання. Вивчення німецьких досліджень у цій галузі дає змогу глибоко осмислити процес професійної компетентності студентів у процесі їх професійної підготовки у різних навчальних закладах, виявити його позитивні риси та скористатися цим досвідом у розв'язанні нагальних питань соціально-педагогічної освіти в Україні.

Подальших наукових розвідок потребує становлення та розвиток системи професійної підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів у країнах німецькомовного простору.

Література

1. Абашкіна Н.В. Підготовка соціальних педагогів у Німеччині: метод. рекомендації щодо удосконалення підготовки соціальних педагогів в Україні на основі використання німецького досвіду / Н. Абашкіна. – К. : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2003. – 23 с.
2. Ефимова М.В. Подготовка социальных педагогов и социальных работников в вузах Германии : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Мария Викторовна Ефимова ; Ярославский государственный педагогический университет им. К.Д. Ушинского. – Ярославль, 1997. – 215 с.
3. Пришляк О.Ю. Професійна підготовка соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Юріївна Пришляк ; Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2008. – 219 с.
4. Соціальна педагогіка [Текст] : підручник для студентів вищих навчальних закладів / А.Й. Капська [та ін.] ; [ред. А.Й. Капська] ; Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Інститут соціальної роботи та управління. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.

5. Amthor R.Ch. Die Geschichte der Berufsausbildung in der Sozialen Arbeit: Auf der Suche nach Professionalisierung und Identität / R.Ch. Amthor. – Weinheim u. München : Juventa, 2003. – 656 s.

6. Heitkamp H. Die Ausbildung der Professionalität Sozialer Arbeit in Deutschland / H. Heitkamp // Die Ausbildung der Professionalität sozialer Arbeit in Polen, Tschechien und Deutschland / E. Steinert (Hrsg.). – Frankfurt am Main : Peter Lang Verlag, 2000. – S. 13 – 26.

7. Kruse E. Professionalisierung durch Akademisierung? – Hauptstationen der Entwicklung der Ausbildung in der Sozialen Arbeit / E. Kruse // Professionalisierung im Widerstreit. Zur Professionalisierungsdiskussion in der Sozialen Arbeit – Versuch einer Bilanz / P. Hammerschmidt, J. Sagebiel (Hrsg.). – Neu-Ulm : AG SPAK, 2010. – S. 43 – 58.

8. Sachße Ch. Mütterlichkeit als Beruf: Sozialarbeit, Sozialreform und Frauenbewegung 1871 – 1929 / Ch. Sachße. – Weinheim : Juventa, 2002. – 336 s.

9. Rauschenbach Th. Die Erzieherin. Ausbildung und Arbeitsmarkt / Th. Rauschenbach, K. Beher, D. Knauer. – Weinheim/München : Juventa, 1996. – 496 s.

Гриник Игорь. Развитие системы профессиональной подготовки социальных педагогов и социальных работников в Германии. Статья посвящена проблеме становления и развития системы профессиональной подготовки социальных педагогов и социальных работников в Германии. Определены истоки социального и социально-педагогического образования в Германии, осуществлен анализ и систематизация общих черт его развития. В результате проведенного анализа определены основные достижения и трудности в развитии системы высшего социального и социально-педагогического образования в Германии, выявлены основные черты исторического и современного опыта обучения специалистов социальной сферы.

Ключевые слова: социальный педагог, социальный работник, профессиональная подготовка социальных педагогов, система профессиональной подготовки социальных педагогов.

Hrynyk Ihor. Development of professional training system of social pedagogues and social workers in Germany. The article deals with the formation and the development of social pedagogues and social workers professional training system in Germany. The

origins of social and socio-pedagogical education in Germany have been found out as well as common features of its development have been analyzed and systematized. As the result of the analysis main achievements and challenges in the development of higher social and socio-pedagogical education in Germany have been identified as well as main features of historical and modern experience of training social sphere specialists have been revealed.

Key words: social pedagogue, social worker, professional training of social pedagogues, system of professional training of social pedagogues.